

De universella myterna har mycket att säga oss

Myternas roll i vår tillvaro behandlas i en ny bok som Olav Wiström läst. Det handlar om vår kulturs grundläggande myter och inte vad som slarvigt kallas myter i dagens språkbruk. De universella myterna har oväntade svar att ge oss i livet.

Historia

Gudar och människor
Kirsti Simonsuuri
Prisma, 2000

Historiefilosofen Giambattista Vico (1668–1744) – och efter honom Friedrich Nietzsche – anammade stoikernas cykliska tidsuppfattning, nämligen att historien upprepar sig. Allt återkommer i detalj: händelser, individer, levnadslöpp, konstellationer. Världscykel följer på världscykel i en ändlös rad. Men, och det är en viktig sak för Vico och oss, upprepningen tar sig alltid nya former. Det människan vinner i form av civilisation och framåtskridande får hon betala med förlusten av ursprunglighet och naiv kraft att kunna skåda tingens substans.

Flera betydelser

Att tryggt ligga och svalpa i sitt eget fostervatten är ej ett rekommendera. Bättre att försöka bli den inom en själv som är mer jag än vad jag vetts om. Klokare

att känna framtiden som en sporre i nuets kött än att stanna som en vimsig och vidskeplig höna innanför kritcirkeln.

Varje släkte och varje generation förtvornas aldrig stillastående i sig själv utan tvärtom genom att överträffa sig själv. Men Adams barn fortfar att vara Adams barn. Varför kasta sten på dem? Då blir det tunnslätt i tusenårsriket, mer tunnslätt än vad snåla kiliaster kan drömma om. Den oädla metallen får nu en gång finna sig i att vara oädelt metall. Historien bara fortsätter att leverera nedslående exempel på att människan ingenting lärt.

I *Gudar och människor* (Prisma) undrar Kirsti Simonsuuri om vi har mist vår egen kulturs mytologiska bas eller om den helt enkelt uttrycker allt som omger oss. Det framgår snart att vi visserligen inte mist myterna men att vi i betänkligt hög grad är omedvetna om vilket inflytande de har i vardagslivet.

Hennes intressanta bok har undertiteln *De grekiska myterna i vår tankevärld*. Nu har ju ordet myt också en annan, negativ betydelse. I stil med att presidenten är en "myt", Hollywood är en "myt", kvinnligheten är en "myt" – för att nu ta några av Simonsuuris exempel. I populärt språkbruk är myt ofta synonymt med osanning, att slå blå dunster i ögonen på folk. Men det är inte den saken boken handlar om.

Simonsuuri vill i stället tala om de faktorer som sätter myternas "sanning" i förbindelse med det som människan inte kan förstå. "Sanning" bör stå inom citationstecken eftersom man vid studiet av de olika kulturernas myter ibland inte kan se vad som är just myt och vad som är fakta. En vanföreställning, fördom, kan man länge vara omedveten om. Och

när vanföreställningarna är av kollektiv art, när föreställningar gripna ur luften tilldelas faktarang, blir det farligt. "Vetenskapligt" underbyggda raslör eller ingrodda föreställningar om klasindelning och könsskillnader vällar fortfarande stor skada säger Simonsuuri.

Sisyfos håller än i dag

Myten om Sisyfos var lika levande under antiken som den är nu. Denne kung i det gamla Korinth hade bundit fast Thanatos, dödens gud, som Zeus skickat på honom som straff för att Sisyfos skvallrat om en våldtäkt som Zeus hade begått. Människorna dog inte längre – förrän Ares, krigsguden, kom och befriade Thanatos. I stället för att dö en andra gång hamnar Sisyfos i helvetet där han i evighet tvingas baxa upp sin sten som alltid trillar ned igen.

Tolkningen verkar vara lätt nog. I *Om tingens väsen* sätter den romerske skalden Lucretius in mytens moraliska innehåll i en allegorisk tradition som levde kvar ända till 1700-talet: All vår strävan är fåfång. Livet är absurd. Vi kan aldrig nå målet. Ständig frustration.

Utveckeln man tolkningen ytterligare något kan man lägga tonvikten på att människan måste göras medveten om sin ofullkomlighet. Att trygg och nöjd, med solen skinande på magen, säga att man nått målet är liktydigt med en personlighetens avsvimning. Det tycks tillhöra en närmast axiomatisk ordning att vid varje etappmål bli påvntfödd till nyvaknad längtan. Har man inte längre något att hoppas på, inget att resa till, förblir man definitivt en olycklig landkräbba. Ja, myten uppstod i ett område där människorna var sjöfarande. Där det gällde att övervinna havet.

Vem är Sisyfos? Simonsuuri nämner att den franske filosofen Jean Brun- (1977) hävdade att Sisyfos kort och gott var den sten som han rullade. Paul Valéry nöjde sig med den cyniska kommentaren att Sisyfos åtminstone fick starka muskler.

Camus skriver strängt taget om hela myten i essän *Le mythe de Sisyphe*, (1942). Det han talar om är hur självmordet och det absurda förhåller sig till varandra. Den tanken är alltid lika relevant. Sisyfos är medveten om det absurda i sin situation. Ända rullar han upp stenen på nytt. Han är fri att göra det. Självmordet? Att befria sig från lidandet den vägen är, om något, absurd. Camus uppehåller sig vid vad Sisyfos egentligen tänker när han är på väg ner för att hämta stenen och slår fast att man måste tänka sig Sisyfos lycklig.

Eftersträvar förnyelse

Kirsti Simonsuuri säger i sin viktiga bok att man i allmänhet inte ger sig ut på spänning efter antiken av dekorativa skäl eller för att det är på modet. I stället sker det för att man eftersträvar förnyelse. Man vill kort sagt kasta av sig traditionens barlast. Det är inte så paradoxalt som det låter. När politiskt kaos råder, när datavärldens informationsöverflöd hotar att dränka oss, kan de universella mytiska strukturerna ge oväntade nya svar. Och den stora konsten har alltid vetat att förstörelsens tavla i bakgrunden ger själen en ny elasticitet.

OLAV WISTRÖM

Myten om syndafloppen hör till dem som är djupt förakrade i vår föreställningsvärld. Noaks ark efter syndafloppen sedd genom Gustave Dorés ögon.

Exotiska miljöer i kvick roman

To the Hermitage är en underhållande och historisk roman som förenar två gener i en, tycker Carl Rudbeck. Boken rymler både Stockholmskildringar och ryska miljöer.

Roman

Malcolm Bradbury
To the Hermitage
Picador, 2000

År 1773 begav sig den franske upplysningsfilosofen Denis Diderot ut på en lång och strapatsfylld resa. Målet var Sankt Petersburg dit Diderot hade kallats, eller kanske inbjudits, av kejsarinnan Katarina den stora som gärna framställde sig som upplysningsens beskyddare och mecenat.

I Malcolm Bradburys underhållande roman *To the Hermitage* till den stad som åter heter Sankt Petersburg. Han gör det som deltagare i något som kallas The Diderot Project och som börjar i Stockholm. I vår huvudstad samlas en liten grupp bestående av bland annat en svensk professor med bossig fru, en amerikansk dekonstruktionistisk och trendig professor i engelska och, naturligtvis, en kvinnlig fackpamp; det är ju fackföreningar som styr Sverige, påpekar romanens berättare.

INNAN DENNA BROKIGA skara tar baten till Sankt Petersburg hinner Bradbury beskriva berättarens upplevelse av det under den kosmopolitiska ytan så exotiska Stockholm. Här finner sig folk i att stå i kö i timmar utan att någon visar minsta tecken på otålighet. Han förundras över svenskarnas svårt neurotiska förhållande till alkoholhaltiga drycker men också över vår kollektivism och fasa inför individualism.

Delegationen leds av en svensk professor som känner alla och som har de rätta kontakterna, alltså ett typiskt konferensdjur som tillsammans med sin hustru med diktatoriska fasoner tvingar den lilla delegationens ovilliga medlemmar att hålla föredrag som ingen egentligen är intresserad av att höra på. Var och en som satt sin fot på ett symposium eller konferens vet vad jag talar om. Så snart gruppen anländer till Sankt Petersburg upplöses den.

Dekonstruktionisten jagar flickor, professorn fixar nya konferensuppdag; det är bara vår berättare som försöker hitta Diderots bibliotek som Katarina den stora köpte av honom och som förslades dit efter filosofens död. Men nu finns bara spillrorna av det kvar; det mesta har sålts på svarta börsen som också tycks omfatta rara upplagor av klassiker från 1700-talets Frankrike.

PARALLELLT MED DENNA ganska ela-

svenskt lynne och akademisk inbilskhet berättar Bradbury om Diderots möten med den märkliga kejsarinnan. Nästan varje dag träffas de båda och talar fritt och öppet om allt mellan himmel och jord. Hon lyssnar tålmodigt till Diderots ordrika utläggningar om hur man skall reformera det arkaiska och reaktionära Ryssland; att hon sedan struntar i att följa hans råd behöver väl knappast påpekas. Diderot predikar upplysningsens republikanska ideal för tidens kanske mäktigaste monark som inte verkar ta illa upp.

Roat åhör hon sin hovfilosof, eller kanske är hovnarr en bättre beskrivning. Katarina måste ha insett att upplysningen ändå aldrig skulle sätta några djupare spår i Ryssland. Diderot var bara ett slags intellektuell prydnad eller leksak vid hovet, liksom Voltaire hade varit det hos Fredrik den store vid hovet i Sans Souci. Bradbury berättar både roande och lärorikt om mötet mellan självhärskarinnan

De båda berättelserna löper parallellt men kommenterar ändå varandra på ett ironiskt och inte så lite postmodernistiskt vis. Det magnifika 1700-talets Sankt Petersburg ställs mot dagens slitna och laglösa stad där spären efter socialismens härjningar ännu inte har suddats ut och där upplysningens liberala ideal fortfarande har svårt att slå rot.

TO THE HERMITAGE är en hela tiden underhållande satirisk roman, men det är också en historisk roman som på ett lätt och lekande vis undervisar om den store Diderot och kejsarinnan av Ryssland. Dessa två skilda gener har den rutinerade romanförfattaren och akademikern förenat i en, om uttrycket tillåts, postmodern enhet, det vill säga han gör inga försök att dölja skillnarna mellan de olika berättelserna. Så man får egentligen två romaner till priset av en.